

Új, a megszokottal szemben

Hefter László üvegművész

Szerkesztette, a tanulmányt írta és a beszélgetést készítette Keppel Márton, Bp., MMA Kiadó, 2023, 106 oldal

Hefter László –
Hefter Brúnó,
Pannon történet,
2015
Pannonhalma
© Hefter László

Hefter László Ferenczy Noémi-díjas üvegművész, restaurátor, tanár 2023-ban töltötte be nyolcvanadik életévét. Az MMA Kiadó a közel ötvenéves pályafutás összegzésével tiszteleg az alkotó előtt. A kötet szerkesztője Keppel Márton művészettörténész, aki egyben a *Fénnyel és üveggel: Hefter László munkássága* című bevezető tanulmány szerzője, illetve az ezt követő interjú készítője is.

Kezdetek

Hefter László már diákként érdeklődést mutatott az üveg iránt. Az indíttatást általános iskolai igazgatója, földrajz-tanára, dr. Sághelyi Lajos adta, aki *A magyar üvegipar története* és *Az üvegművesség könyve* című kötet szerzőjeként gyakran mesélt tanítványainak az üvegről, az üvegműves szakmáról. A gimnáziumi évek alatt nyári diákmunkaként Hefter László a gyakorlatban is megismerkedett az üvegművességgel, amelyet az érettségi után a Fővárosi Neonberendezéseket Gyártó Vállalatnál tanult ki. De nem elégedett meg a szakma ismeretével, egyre tudatosabban művésznek készült. Ezért munka mellett párhuzamosan a Luzicza Lajos és Lisztes István vezette Ferenczy Károly rajzsakkörben fejlesztette rajztudását, majd 1970-ben felvételt nyert az Iparművészeti Főiskola (ma MOME) Szilikát Tanszékének üveg szakára. Itt a tanszék alapítója és vezetője az a Z. Gács György volt, akinek pályakezdő római ösztöndíjas éve óta fő érdeklődési területe volt az építészet és képzőművészet kapcsolata, anyagkísérleteiben a vasbeton-építészethez kapcsolódó anyagok, főként az üveg természetét kutatta. A főiskolai évek alatt Hefter tevékenyen közreműködött Z. Gács György és Litkey József üveglablakainak, valamint Eigel István több üvegmozaikjának munkálataiban,¹ érdeklődését az építészeti üveg iránt mégsem professzorai, hanem Hofer Miklós, a kor egyik vezetőépítész inspirálta. Az üveg modern építészetben betöltött szerepével foglalkozó Hofer Miklós

volt többek között a sok vitát kiváltó Spenótház egyik tervezője. Bár a Rooseveltt (ma Széchenyi István) téri irodaházat eredetileg nem a megvalósult (1980) spenótzöldre festett szerelt vasbeton, hanem az akkoriban (1968–69) modernnek számító üvegfalú alumínium homlokzattal képzelte el, hasonlatosan a mai átépített változathoz. Hefter László a vele folytatott beszélgetések során kezdett foglalkozni az ablakok díszítőművészeti szerepével, és jutott el addig a gondolatig, hogy az építészeti üveg a belsőépítészeti terekben betöltött funkcióin túl esztétikai minőséget is képvisel. Már a főiskolai évek alatt elkészült első, ablakba kerülő üvegművészeti munkája a Pécsi Tanárképző Főiskola kollégiuma számára. A diplomamunka részeként az ablak az *X-Fény* nevet kapta, mivel színes üveg hiányában egykori üzeme, a Neonberendezéseket Gyártó Vállalat műhelyéből származó neoncsövek összeforrasztott elemeiből készült. Hasonlóan a vállalat segítségével valósult meg Hefter diplomamunkájának másik része, a Moulin Rouge neon fényreklámja, amely a szélmalom kerekének mozgását imitáló fényjátékként egy korai kinetikus munkának volt tekinthető.

A pálya indulása

Pályakezdő művészként Győrbe került, ahol ekkor indult meg a kulturális fellendülés. 1977-ben adták át a Távközlési Főiskola (ma Széchenyi István Egyetem) Hofer Miklós tervezte modern kockaépületét. 1978-ra készült el a Győri Kisfaludy Színház (ma Győri Nemzeti Színház) új otthona, amelyet világhírűvé tett az 1979-ben ott megalakult Győri Balett. A szellemi pezsgéshez hozzájárult, hogy a város vezetése műteremlakásokkal csábította Győrbe a frissen végzett képző- és iparművészeket.² A 70-es évek közepén a városba érkező művészeknek köszönhetően a nyári művésztelep is átalakult. Az 1969-ben létrehívott tábort eredetileg a dunántúli festőművészeknek és rajztanároknak

¹ GERBEI Anita: *Hefter László üvegművész életpályája* = mmakademia.hu
<https://mmakademia.hu/mobil-munkassag/-/record/MMA14580>

² Az első tagok: Kovács Gábor festőművész, Babos Ágnes festőművész, Hefter László üvegművész, Benkó Mariann festő- és textilművész, Farsang Sándor festő- és grafikusművész, Bardócz Barna ötvösművész és Szombathelyi László szobrászművész.

szervezték, de 1979-től a táblafestő tábor szobrászati és iparművészeti alkotóteleppé alakul. Ez a nyári művésztelep az egész ország területéről vonzotta a művészeket, mivel a város ipari létesítményei (a Házgyár, a Kisalföldi Gépgyár és a Vagonygyár) az alkotók rendelkezésére bocsátotta a fémmegmunkáláshoz szükséges gépeket, vagy lehetőséget biztosított öntések, esztergályozások, marataások elvégzéséhez.

Hefter László is kezdetben fémmegmunkálásra rendezte be műhelyét, mivel belvárosi boltok díszes fémcégreinek és díszkút³ tervezésére, kisplasztikák megvalósítására kapott megbízásokat. 1980-ban Hefter készítette el a Gellért Szálló öntött üvegcserepekből álló előtetőjét, és a teret díszítő kandelábereket is ő tervezte. E munka során jó hasznát vette, hogy egyaránt otthonosan mozog az üvegművészség és a fémmegmunkálás területén.⁴

De szakmájához, az üvegművészetéhez egy restaurálási munka vezette vissza. 1978-ban kérte fel a Műemlékvédelmi Hivatal a Magyar Tudományos Akadémia győri

székháza beltéri ajtónyílásaiban található, aprólékos ornamentikával díszített, ólmozott üvegablakok felújítására.

Az üvegművészet múltja

Hogy érthető legyen Hefter László szerepe a magyar üvegművészet történetében, érdemes rövid kitérőt tenni, áttekintve az építészeti üveg történetét, amely a gótikáig nyúlik vissza.

Suger apát (1081–1151) a párizsi Saint-Denis-székesegyház építésével megteremtette a gótikát. Filozófiája szerint az emberi értelem az igazsághoz csak az anyagi világon keresztül juthat el. Ennek megfelelően a földöntúli szépség megismeréséhez, azaz Istenhez a földön elérhető legnagyobb szépségen keresztül vezet az út. A megvilágosodás eszköze pedig a fény, amelyből minél többet szeretett volna beengedni a templomába. Suger apát tehát a fényt Isten hatalmának megtestesüléseként tekintette. A templom kelet–nyugati tájolása és a hatalmas üvegablakok

Hefter László –
Hefter Brúnó,
Kapu,
2015, Győr
© Hefter László

³ Az 1981-ben készült, *Vízikerék* nevet viselő krómaccél díszkút a Győr-höz tartozó Révfaluban található, de a kinetikus alkotás ma már sajnálatosan nem működik.

⁴ A kivitelezési munkákat Bardócz Barna ötvösművésszel közösen végezték.

mind a fény misztikája által szolgálták Isten dicsőségét. Mottója, a „Novum contra usum” („Új, a megszokottal szemben”) Hefter László számára szintén vezérfonal, így nem véletlen, hogy Keppel Márton is ezt az idézetet választotta interjúja címéül. Ugyanis Hefter Lászlóra Suger apáthoz hasonlóan az úttörő szerepe hárult az építészeti üveg területén, amikor restaurátorként, művészként, tanárként gyakorlatilag a semmiből kellett felélesztenie a szakmát.

A magyar építészeti üveg fénykora a századfordulóra tehető. Legismertebb alakja Róth Miksa, aki az amerikai Tiffany cég opalescens üvegeinek felhasználójaként emelte világhírűvé a magyar üvegművészetet. De érdemes még megemlíteni Waltherr Gida nevét, aki Horti Pál iparművész terveinek megvalósítójaként szintén egy amerikai szabadalom alapján készítette el cloisonné (rekeszománc) mozaikjait. A két világháború között Árkayné Sztéhlo Lili lett az építészeti üveg legjelesebb képviselője. Apósa (Árkay Aladár) és férje (Árkay Bertalan) építész munkáiban működött közre a Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplom, illetve a Budapest Pasarét Páduai Szent Antal Plébániatemplom üveglablakainak tervezőjeként. Utolsó munkája a veszprémi Szent Mihály Főszékesegyház háborúban megsemmisült üveglablakai helyett újjak tervezése.⁵

Az 50-es évektől a rendszerváltásig ideológiai okokból nem épültek új templomok, és az egyházi és világi műemlékek felújításának munkálatai is csak a 70-es évek végén, a 80-as évek elején indultak be. Így a kihalásra ítélt szakmával együtt a régi mesterek tudása is elveszett. Hefter Lászlónak gyakorlatilag újra fel kellett fedeznie az üvegfestés régi technikáit, megvetnie a restaurálás szakmai és etikai alapjait. Ebben nagy segítségére volt a litván származású amerikai üvegfestő, Albinas Elskus könyve, a *The Art of Painting on Glass: Techniques and Designs for Stained Glass (Az üvegre festés művészete: az ólomüveg technikai és kivitelezései)*, amely megjelenése óta az üvegművészek szakmai bibliája. Illetve hasonló jelentőséggel bírt még németországi tanulmányútja, a kölni dóm restaurátorműhelyének munkájával való megismerkedés. De más fontosabb európai gótikus katedrálisok felkeresése során szerzett tapasztalatai is segítették mind restaurátori, mind

a saját alkotói munkájában. Mint Keppel Mártonnak megvallotta, ezek közül a franciaországi Saint-Denis volt rá a leginspirálóbb hatással: „Amikor Európában végigjártam a legjelentősebb katedrálisokat, a párizsi Saint-Denis apátsági templomban éreztem magam a legjobban. Ott teremtődött Suger apát által új fény az üveglablakokon megjelenő ragyogásként, amelyben a színeknek és fényeknek a formákon belül van egy mindent átfogó távlata, amely körbeöleli a lelket és nem kötődik az időhöz.”⁶

Restaurátor és üvegművész

Hefter László munkásságát a kettősség jellemzi: restaurátorként a hagyományok őrzője, régi mesterek műveinek alázatos szolgálója, saját absztrakt expresszionista műveiben viszont már a modern kor építészeti, művészeti stílusaihoz igazodik.

A győri munka után Hefter sorra kapta a restaurálási megbízásokat. Előbb csak Győrben és környékén, majd országosan is jelentős középületek restaurátori munkálatait irányította. Első ilyen fontos megbízása a Pannonhalmi Főapátság Storno Ferenc által készített üveglablakainak restaurálása volt 1994 és 1997 között. 1998-ban pedig a *Vajk megkeresztelése*⁷ és a *Szent István felajánlja a koronát* Róth Miksa tervezte üveglablakokat restaurálta szintén a pannonhalmi bazilika részére. 1995-ben a Mátyás-templom Székely Bertalan, Lotz Károly tervezte, Kratzmann Ede kivitelezte üveglablakainak, majd 1991 és 2001 között a Magyar Nemzeti Bank Róth Miksa által készített üveglablakainak restaurátora. 2010 és 2015 között az Ország-ház felújítása idején a kupoladob üveglablakainak restaurálási munkálatait irányította szakértőként. Végül érdemes megemlíteni, hogy 2014 és 2016 között a Szegedi Dóm Róth Miksa és Johan Hugó tervezte üveglablakainak felújítása is Hefter Lászlóhoz kötődik.

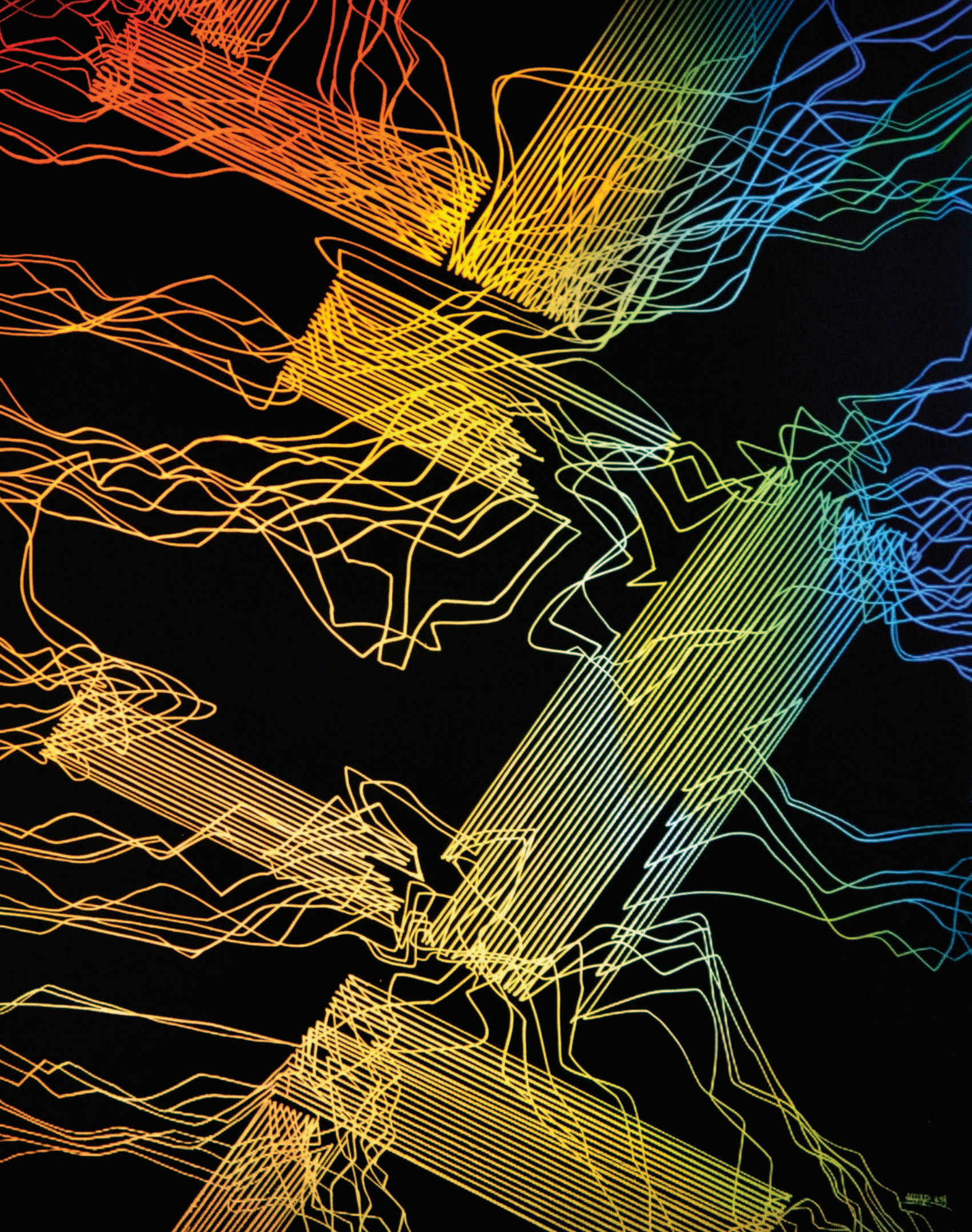
Ezzel párhuzamosan az építészeti üvegmunkák is egyre fontosabb szerepet kaptak a pályáján. Első ilyen meghatározó munkája egy soproni megbízás volt, amelynek jelentőségét Keppel Márton ekképpen foglalja össze: „Első nagy méretű üveglablakát Sopronba, az egykori Kazinczy Ferenc Gimnázium kollégiuma részére készítette 1984-ben. A tíz négyzetméteres murália mérföldkő volt Hefter

⁵ A Szent Mihály Főszékesegyház üveglablakait az 1907 és 1910 között lezajlott felújítás során Waltherr Gida tervezte, neogótikus stílusban. Sztéhlo Lilit a kommunista diktatúra által legveszélyesebbnek tartott Badalik Bertalan veszprémi megyéspüspök bízta meg az új üveglablakok tervezésével. A rezsimnek ellenálló, kemény gerincű püspök portréját Sztéhlo Lili a mellékhajó egyik üveglablakán örököltette meg Szent Gellért alakjában. A sokak által vitatott, jelenleg is zajló felújítás során ez az alkotás is kikerül a templomból, és Waltherr Gida megsemmisült üveglablakainak szellemében tervezetnek új üveglablakokat. A témáról részletesebben CZIGÁNY Tamás – PÁLL Anita – PAPP

Róbert: *Veszprém: A Szent Mihály Főszékesegyház felújítása = Építészforum.hu*, 2023. február 21. <https://epiteszforum.hu/veszprem-a-szent-mihaly-foszekesegyhaz-megujitasa-1>; ÉLŐ Anita: *Közpénzből teszik tönkre az ezeréves székesegyházat Veszprémben = Válaszonline.hu*, 2022. június 24. <https://www.valaszonline.hu/2022/06/24/veszprem-szent-mihaly-szekesegyhaz-udvardy-gyorgy-oroksegvedelem/>

⁶ Hefter László üvegművész. Szerk., a tanulmányt írta, a beszélgetést készítette KEPPÉL Márton, Bp., MMA Kiadó, 2023, 27.

⁷ A *Vajk megkeresztelése* című üveglablakához Róth Benczúr Gyula azonos című festményét használta fel.

Hefter László,
Erőtér,
2018
© Hefter László

László pályáján, mert ettől kezdve műtermét színes üvegablakok előállítására rendezte be a megsokasodott megrendeléseknek köszönhetően. A soproni kompozíciót »Fénytornyok«-nak nevezte el, mert a Tűztorony sziluettjének variációi bukkannak elő a napfény által megvilágított paneleken. A megfelelő anyag hiánya miatt Hefter László csak kevés színt tudott alkalmazni az üvegablakokon, ugyanakkor ennek ellensúlyozására a kompozíció grafikai elemei járulnak hozzá a síkdimenzió megszokott rendjének formabontó érzékeltetéséhez, amit az ablak alapszerkezetének természetes vonalrendszere és a körvonalak dinamikus léptékváltása idéz elő.⁸

A rendszerváltás után, a templomépítések újraindulásával egyre több egyházi megrendelést is kapott. Sőt, Hefternek megadatott egy különleges lehetőség is: a Pannonhalmi Főapátság felújítási munkálatai során nemcsak a Storno Ferenc tervezte üvegablakokat restaurálhatta, de saját művet is alkothatott a székesegyház számára. Az *Áttörés* (1999) című alkotás a kékek és vörösek gazdag színárnyalataival a gótikus üvegablakok színvilágát idézte, hasonlóan Gerhard Richternek a kölni dóm felkérésére 2007-ben készült, színes pixelekből álló üvegablakához.⁹ Gerbei Anita szavaival jellemezve a művet: „Felfelé törő mértani alakzatokra egyszerűsített formai elemeivel, a különböző síkok áttöréseivel, az ehhez alkalmazott színátmenetekkel a földiből az égi szférába való emelkedés lehetőségét kutatja, lehetséges voltát az üveg anyagának különleges lehetőségeit – transzcendens anyagiság, fény és színdinamika – felhasználva, azt egyfajta, a szférák közötti lírai lebegéssel fejezi ki.”¹⁰ Az *Áttörés* tehát jól beleilleszthető Hefter azon szakrális üvegablakainak sorába, mint az *Égi és földi találkozás* (1995) a győri Apor Vilmos Katolikus Iskola aulakápolnájába, illetve az „...és megnyílik az ég” (2001) az ausztriai Halbturn ravatalozójába készített alkotások. Ám sajnálatos módon az *Áttörés* a Pannonhalmi Főapátság átalakítása után (amelyet a brit építész, John Pawson a „fehér fény” teológiai koncepciója jegyében valósított meg) kikerült a bazilika belső teréből, Storno Hefter által restaurált, Szent Mártont ábrázoló rózsablakával együtt.¹¹ A mű azóta a pannonhalmi Hefter Galéria és Stúdióban tekinthető meg, várva új helyét.

A gótikus üvegablakokat jellemző kék és piros szín Hefter László több, főleg szakrális munkáján meghatározó szerepet kap. A két szín viszonyáról és a kék szín kitüntetett szerepéről így vallott Keppel Mártonnak: „A kék

fenség, a piros hatalom. A kék a földi szenvedélyekre utaló piros szín ellentéte, a teremtés színe, egyszerre idő és időtlenség. A kék bolygónk színe. Az égi és földi vizek színe, mennyei hatalom kifejezője. Nappalok, esték és éjszakák végtelen váltakozásának színe. Égi eredetűkre utaló szín. Az angyalok és Szűz Mária színe. Ha csend vesz körül, a kék árnyalatok megtalálnak, és velem akarnak maradni. A szent, az ihlet, a tisztelet, a köszönet és a megbocsátás színe. Nincs érzékelhető íze, szaga, hangja, semmi valószínűség nincs benne. Ha határozott formát akarsz, ne használd. Nem szereti a többi színt, különcként számít. Tesztelen, anyagtalán, dimenziói meghatározhatatlanok. Az aktivitás és passzivitás egyensúlyát fenntartó szín. Az értelem és elmélkedés, a megnyugvás kifejezője. A képzelet világához kapcsolódó szín. A távolság színe. Látszatra végtelen és ellentmondásos, hideg érzetű, amely a hajnal hűvösségével születik a hold és a csillagok mennyei kíséretében. Az újjászületés, visszatérés, feltámadás reménye. Felhők, szelek, esők és villámok befogadója és megszelídítője. Zöld mezők, hús erdők, kifehéredő hegycsúcsok otthona, a hómezők fénye és árnyéka, az évszakok palástja. A lány dallamok és keringők színe. A kiegyezés, az egymáshoz tartozás, az érintés, a kézfogás, az ölelés, a szabadság beteljesülésének színe. A kék összetart és emléket állít.”¹²

A pálya csúcán – autonóm művész és tanár

Hefter sokirányú érdeklődését mutatja, hogy az építészeti üveg mellett folyamatosan foglalkozik autonóm, azaz kabinetüvegekkel alkotásával, ahogy az üveg térplasztikai felhasználása is izgatja. Kabinetképeinek megszületésében nagy szerepet játszott az angol Brian Clarke képzőművész formanyelve, akinek üvegműveit a 80-as években ismerte meg. A 2000-es években azonban üvegekpein a fekete alapszín kezdett dominálni, ebből villantak elő a színes kalligrafikus rajzolatok a 70-es évek neonfényeinek vibrálását megidézve. A 2017-ben készült főmű, a *Töredékek* mintegy szintézisét nyújtja Hefter művészetének. Keppel Márton tanulmányában így jellemzi az alkotást: „A *Töredékek* című kompozíció a szabályos rácsszerkezet visszatérő motívumából épül fel, ami az organikus elemek játékát, a textúrák és színek széles skáláját renanzi logikai struktúrába. A mátrix horizontális és vertikális tagolása a számítógépek képernyőinek felnagyított képpontjait idézi meg, ami az emberi vizuális észlelés metaforájaként

⁸ Hefter László... i. m. (2023), 9.

⁹ Gerhard Richter egy 1966-ban készült színes pixelsorozatát fejlesztette tovább, amikor felkérésre elkészítette a kölni dóm egyik, a II. világháborúban elpusztult gótikus üvegablakának pótlását. MARTOS Gábor: *Eladók a szín-pixelek, amikből Gerhard Richter a kölni dóm ablakát készítette = Papageno.hu*, 2022. szeptember 5.

<https://papageno.hu/blogok/senki-tobbet/2022/09/elado-a-vilag-egyik-leghirebb-gotikus-uevgeblakanak-elozmenye/>

¹⁰ GERBEI: i. m.

¹¹ A felújítás 2011 és 2012 között zajlott.

¹² Hefter László... i. m. (2023), 25–26.

reflektál az üvegfestmény és a befogadó kapcsolatára. A színek és formák diagonális áramlása nemcsak feszültséget teremt a képen, hanem az állandóság ideáját is megkérdőjelezi.”¹³

Térplasztikái között az első korai munkája, a már említett *Vízkerék* (1981) fémmunka volt, és Hefternek az akkoriban újdonságnak számító kinetikus szobrászat iránti érdeklődését mutatta. Később pedig a beton és üveg kapcsolatát vizsgálva születtek meg térplasztikái, mint a Pannonhalmára főterén álló *Pannon történet* (2015) és a Győr egyik városrészében, Nádorvárosban álló *Kapu* (2016). Ez utóbbi két művét szintén üvegművész fiával, Hefter Brúnóval közösen alkotta, ahogy a szódásüveget formázó *Jedlik-csobogót* (Győr, 2011).

Végül fontos megemlíteni, hogy Hefter László tanárai példáját követve mindvégig törekedett, törekszik tudása átadására, művészeti közösség építésére. Györbe kerülve

egyik kezdeményezője volt a művésztelepnek, és 1978-ban ő alapította meg a Borsos Miklós képző- és iparművészeti szabadiskolát, amelynek negyven évig vezetője volt. Majd a rendszerváltás után 1994-ben ő szervezte meg az üvegműves szakképzést a győri Kovács Margit Iparművészeti Középiskolában, ahol tizennégy évet tanított. 2007-ben pedig Pannonhalmára költözve létrehozta a Hefter Galériát és Stúdiót, amely a hazai és külföldi művészeknek ott-hont adó állandó és időszakos kiállításai, szimpóziumai révén mára már nemzetközi hírű üvegművészeti központtá nőtte ki magát.

A *Hefter László üvegművész* karcú, ám igényes kötet: egy sokoldalú, nagy formátumú művész pályaképének átfogó ismertetése, aki méltó örököse, folytatója és megújítója a századfordulón virágkorát élő magyar üvegművészetnek.

Hefter László,
Galaxis,
1997,
Győr
© Hefter László

¹³ Uo., 18.